

ESTELA BANOV-DEPOPE

## FOLKLORIZAM U HRVATSKOJ I MAKEDONSKOJ KNJIŽEVNOSTI

dr. sc. Estela Banov-Depope, Filozofski fakultet, Rijeka  
prethodno priopćenje

UDK 821.163.42.09:39  
821.163.3.09:39

*Folklorizam je složeni kulturološki fenomen te se tim terminom istovremeno određuje dva tipa pojava. Prvo značenje pojma pokriva opći interes za tradicijsku i "narodnu" kulturnu sferu, a osobito za one pojave koje su obilježene odrednicom "izvornosti". Isti pojam označava i praksu podilaženja takvim kulturnim afinitetima pa i njihova pojačavanja kroz posredno prenošenje "narodnog" kroz folkloristički atraktivne obrade koje mogu pripadati svim slojevima kulture, od banalizacije do sofisticirane artifičijelnosti temeljene na tradicijskim poticajima. Književni folklorizam sužava područje analize na produkte verbalne kulture i umjetnosti te je predmetom znanstvenog interesa folklorista i proučavatelja usmene književnosti postao početkom druge polovine 20. stoljeća.*

*I u hrvatskoj i u makedonskoj kulturnoj i književnoj povijesti zabilježeni su od njihovih početaka brojni primjeri folklorističkih praksi različitih aksioloških razina. U radu se, nakon kraćeg uvodnog teorijskog dijela, temeljna pozornost obraća poredbenoj analizi i tipovima književnog aspekta folklorizma u hrvatskoj i makedonskoj književnosti. U obje je nacionalne književnosti folklorizam očitovan i kroz citate i para-citate tradicijske usmene poezije, kroz preplitanja poetika usmene i pisane književnosti te kao kompleksan suodnos književnosti i drugih područja ljudskog života. U kontekstu suvremenih i postmodernih tendencija makedonska književnost, ali i znanost o književnosti danas intenzivnije osvješčuju folklorističke infiltracije umjetničkih literarnih praksi.*

**Ključne riječi:** *folklor, usmena književnost, folklorizam, usmena poetika, hrvatska književnost, makedonska književnost.*

### Pojmovi u uporabi

Od šezdesetih godina 20. stoljeća znanstveni interes za transformaciju folklornih fenomena proširio se s područja sociologije na folkloristiku. Propitivanje kulturnih pojava srodnih folklorima u urbanim sredinama i kao oblik kulturne reprezentacije u društvima koja se, s globalizacijskim tendencijama, sve više otvaraju kontaktima s Drugima i različitim krenulo je s prostora Njemačke, pa je i termin *folklorizam* nastao posvajanjem izvornog njemačkog izraza *Folklorismus*

kojeg je 1962. uveo u znanstvenu debatu Münchenski folklorist Hans Moser. Ovakav teorijski interes bio je s jedne strane određen sve očividnijom prisutnošću različitih transformacija tradicijskih folklornih oblika u različitim krajevima, podjednako u urbanim i ruralnim sredinama, a s druge sve intenzivnijom sviješću folklorista, potaknutom neofolklorističkim teorijskim pristupima, da folklorna građa koja podliježe analizi mijenja svoja obilježja kada se isključi iz svog prvotnog izvedbenog konteksta.

Na engleskom se govornom području još desetljeće ranije počeo koristiti pojam *fakelore* ili *pseudo-folklor*. Kao ključni razlikovni pojam i ovdje se spominje autentičnost ili izvornost koja u ovim transformacijama folklornih oblika nedostaje. Međutim, sam je pojam "izvornosti" teško jednoznačno odrediti. U raspravi posvećenoj izvedbenoj praksi tradicijskih glazbenih oblika u Hrvatskoj, Naila Ceribašić spominje kako je u drugoj polovici šezdesetih godina dvadesetog stoljeća izvornost postala osnovnom odlikom i vrijednošću cjelokupnog folklor. "Izvorno je ono što je seljačko, starinsko, domaće i čisto, a poblizje još i samoniklo, nekrirovano, bez stranih je utjecaja, kolektivno, neprofesionalno te hrvatsko (u hrvatskih skupina). Onkraj folklor (koji je po definiciji izvoran), ostaje lažan i bezvrijedan folklorizam." (Ceribašić, 2003, 258) Ovakvo opisno i dijelom konotativno i asocijativno određenje razlikovne odrednice između folklor i ne-folklor još jednom svjedoči kako je teško odrediti semantiku pojma folklor, a posebno uspostaviti granice folklor i drugih, njemu više ili manje bliskih i srodnih kulturnih fenomena.

Kao što je pojam folklor pokrivaio sve tradicijske umjetničke manifestacije i sve druge oblike pučkih znanja, tako se i pojam folklorizma aplicira na širi krug izražajnih oblika i verbalnih i izvedbenih praksi od onih koje bi bile zanimljive samo književnim povjesničarima i teoretičarima. Dvije su temeljne odrednice folklorizma koje se pojavno često prepliću i nadopunjuju:

- ◆ Prva određuje *interes* za tradicijsku kulturu i njene raznovrsne manifestacije, odnosno za sve ono što se u tradicionalnoj terminologiji nazivalo "narodnim", ili kasnije "izvornim narodnim" – bile to pjesme, priče, mitovi, plesovi, mudrost, vjerovanja ili najšire – tradicije.
- ◆ Druga označava različite oblike udovoljavanja takvim interesima i *prakse* koje ih obično osnažuju. Ovdje se radi o različitim oblicima posrednog prenošenja i transformacija autentičnih oblika te o skupini kulturnih izričaja koji referiraju i aludiraju na autentična folklorna ishodišta, a najčešće se prenose posredstvom modernih tehnologija i masovnih medija koji su u tradicijskom okruženju bili nepoznate.

Nešto uži pojam književnog folklorizma podjednako je slojevit. U književnoj historiografiji uočeno je da prisutnost i oblici folklorizma u književnosti ovise o stilskim formacijama u kojima se oni apliciraju na literarne tekstove. No tipovi folklorizma podjednako ovise i o književnosociološkim odrednicama: o idejnim i materijalnim posrednicima u prijenosu književnih tekstova te, u novije vrijeme, o veoma različitim oblicima adaptacija književnih tekstova za različite nove medijske forme. Anglosaksonski termin *fakelore* na području verbalnog

folkloru označava slobodan, dijaloški odnos prema usmenoj tradiciji. Zanimljivo je da je već u radovima američkog folklorista Richarda M. Dorsona ovaj pojam primjenjivan na novotvorbama verbalnog folkloru europskih doseljenika u Sjedinjenim Američkim Državama koji su u novom kulturnom kontekstu transformirali folklornu baštinu Starog kraja te je tako istovremeno čuvali i njegovali, ali i prilagođavali novim uvjetima života. U književnoj je komparatistici, u nizu studija nastalih tijekom druge polovine 20. stoljeća, folklorizam uočavan kao jedno od izrazitijih obilježja u književnostima manjih europskih nacionalnih skupina, među kojima su posebno uočljive skupine slavenskih i istočnoeuropskih naroda.

Iz aspekta neofolklorističkih pristupa folklornim tvorevinama i postmodernističkih literarnih teorija koje u analizama tekstualnih sastavnica radije govore o intertekstualnim preplitanjima nego li o međusobnim utjecajima, problem izvornosti, odnosno autentičnosti verbalnog folkloru te prisutnosti raznovrsnih transformacija usmene književnosti u pisanoj književnosti postaje još kompleksniji. U svjetlu interdisciplinarnih pristupa pojavi folklorizma, postaje sve očitije da je nemoguće ostvariti jednoznačno razgraničavanje autentičnog (najčešće idealiziranog) folklornog sadržaja i njegovih posrednih i transformiranih oblika. No, u kontekstu globalističkih procesa istovremeno postaje jasno da je i tipologija čuvanja kao i folklorističkog preobličivanja arhaičnih tradicijskih folklornih formi jedno od obilježja etničkog identiteta. Poredbeni pristup te uočavanje sličnosti i razlika tipova folklorizma te samopercepcije vlastite kulturne tradicije u književnostima pisanim različitim jezicima pomažu pri osvješćivanju specifičnih kulturnih procesa koji su obilježili formiranje modernih nacionalnih književnosti.

### **Tiskana izdanja sabrane folklorne građe u hrvatskoj i makedonskoj kulturi**

Iako bi u tradicionalnom terminološkom određenju objavljivanje zbirki narodnih pjesama sabranih na terenu trebalo smatrati jednostavno praksom čuvanja autentične folklorne tradicije, zbirke narodnih pjesama tiskane tijekom 19. stoljeća ponajprije su izraz obrazovanog građanskog sloja koji počinje osvješćivati svoje korijene. Ako je dakle, prema definiciji, interes za folklorne oblike već sam po sebi oblik folklorizma, onda je i sabiranje i objavljivanje takvih tekstova jedna od manifestacija folklorizma. U prilog ovakvom tumačenju prakse sabiranja na terenu i objavljivanja zbirki narodnih pjesama ide i činjenica da su pjesme sabrane u tiskanim zbornicima kroz proces selekcije i veće ili manje stilizacije bile podređene estetskim standardima pismenog, relativno dobro obrazovanog, premda još uvijek nedostatno brojnog građanskog sloja.

Kod malih europskih naroda koji su tijekom 19. stoljeća živjeli u okviru velikih multinacionalnih državnih tvorevina (Hrvati u sastavu Habsburške monarhije, a Makedonci unutar Osmanlijskog imperija na zalazu) zbirke narodnih pjesama postaju izraz pripadnosti vlastitoj etničkoj skupini, a proces nacionalnog osvješćivanja uz standardiziranje književnog jezika i za Hrvate i za Makedonce povezan je s valorizacijom sadržaja pohranjenih u verbalnom folkloru. Brojne

zbirke narodnih pjesama kao dio rukopisne građe i nešto manji broj tiskanih antologija i zbirki nastalih tijekom 19. stoljeća svjedoče da je folklorna tradicija u to vrijeme bila u funkciji reprezentacije nacionalne specifičnosti u situacijama života u multinacionalnim zajednicama. Cjelokupan sociokulturni kontekst povezuje fenomen izdavanja hrvatskih i makedonskih zbirki narodne poezije tijekom 19. stoljeća:

- ◆ Intelektualna elita malih europskih naroda sabire usmene tekstove,
- ◆ Cilj sabiranja je objavljivanje tiskanih zbirki,
- ◆ Pri pokušajima tiskanja zbirki javljaju se financijske i političke poteškoće te
- ◆ Prezentacija usmene građe podređena je nadambijentalnoj koncepciji.

Sabiratelji usmenih tekstova, posebno narodnih pjesama, u 19 stoljeću bili su uglavnom obrazovani pripadnici društva, a za najistaknutije tiskane zbirke karakteristično je da su ih priredili pripadnici intelektualne elite. Iz niza napisa i poticajnih tekstova vidljivo je da već u to vrijeme započinju i sustavnije inicijative oko sabiranja folklorne građe te da je veliki udio kulturnih djelatnika relativno intenzivno usmjeren na sabiranje folklornih tvorevina. Zanimljivo je da je većina sakupljača usmene poezije u djetinjstvu i mladosti pripadala tradicionalnim sredinama u kojima se usmeno pjesništvo njegovalo, pa poticaje za njegovo zapisivanje dobivaju tek nakon osvješćivanja koliko folklor cijene obrazovani pripadnici drugih naroda. Poticaji su redovito dolazili iz inojezičnih kulturnih krugova koji su reprezentirali dominantne tendencije u evropskoj intelektualnoj praksi: na hrvatskom jugu to je dodir s talijanskom kulturnom sferom, primjerice, Tommaseo i Fortis; na sjeveru s njemačkim teorijama osobito s estetikom i teorijskim konceptima Herdera, a na prostoru Makedonije poticaji dolaze iz Rusije kroz terensko istraživanje slavista Viktora Grigoroviča.

Osim interesa za sabiranje tekstova narodnih pjesama, u ovom je razdoblju naglašena i želja sabiratelja da sabranu građu publiciraju. Većina je sabiratelja usmene tradicije, unatoč velikoj količini entuzijazma koju su ulagali u svoj rad, imala manje ili veće prepreke i poteškoće u ostvarivanju ove svoje intencije. Neke su poteškoće bile uzrokovane političkim, a druge financijskim razlozima. U izgradnji oficijelnog kanona usmene tradicije malih europskih naroda sudjelovali su isključivo oni tekstovi koji su, uz više ili manje napora, uspijevali savladati te poteškoće, biti tiskani u primjereno visokoj nakladi i doći do obrazovane čitateljske publike.

Inicijative oko sabiranja usmenog pjesništva i oko objavljivanja zbirki pjesama kao primjer folklorizma bile su određene i usmjerenošću na vrlo široku recepciju. Nadambijentalna koncepcija folklor obilježila je etnografski rad na slavenskom jugu u 19. stoljeću. Ovaj je koncept, jednim dijelom promoviran i iz velikih onodobnih središta slavenske filologije, odredio ponajprije kriterije odabira usmenih književnih tekstova u zbirkama Vuka Stefanovića Karadžića, a zatim i većine drugih priređivača i izdavača zbirki usmene poezije. Kao što je standardizacija jezika provedena odabirom jednog dijalekta, tako se i u folkloru odabirom deseteračke epike brdske zone kao reprezentativnog uzorka folklorne produkcije, kreira svojevrsan nadambijentalni standard verbalnog folklor na

slavenskom jugu. Ovakva nadambijentalna reprezentacija folklorne građe određena je intencijom priređivača zbirke.

Primjer *Zbornika* braće Miladinov u potpunosti se uklapa u navedena obilježja. Braća su u sabiranju tekstova imala suradnike, težnja za publiciranjem vodila je prema hrvatskim prostorima i krugu pretplatnika sa slavističkom naobrazbom, a konačni naziv zbirke, kao i naknadno dodana skupina pjesama, izrazito su nadambijentalno određeni.

### **Folklorizam u književnosti romantizma i realizma**

U literarnoj produkciji hrvatskih i makedonskih pjesnika i pisaca koji su djelovali u stilskim razdobljima romantizma i realizma izrazito je prisutan folklorizam kao oblik aplikacije folklornih motiva i stilizacijskih obrazaca karakterističnih za usmeni stilski *procédé*, a ponekad i kao doslovno uklapanje tradicijskih usmenih iskaza i obrazaca. Ako se pokuša usporediti način intertekstualnog interpoliranja folklorističkih elemenata u književne produkte ovih razdoblja s kasnijim, avangardno određenim citatnim primjerima, na opoziciji ovih dvaju velikih literarnih stilskih kompleksa moguće je pratiti opoziciju dvaju temeljnih tipova citatnosti – ilustrativnog i iluminativnog. (Oraić Tolić, 1990, 43-50)

Književne su tvorevine 19. stoljeća i na hrvatskom i na makedonskom prostoru, po svom odnosu prema folklorizmu primjer *ilustrativnog* tipa citatnosti – folklorni, tradicijski, usmeni tekst i njegovi poetički obrasci shvaćeni su kao riznica vrijedna oponašanja. Poetsko je stvaralaštvo najizrazitiji primjer takvog odnosa prema folkloru. U hrvatskoj poeziji ilirizma modeli i uklapanja folklorističkih stilizacija iz tradicijskog, ponajčešće već tiskanog i tako dijelom folkloristički obrađenog izvornog usmenog stvaralaštva, mogu pratiti u sličnim semiotičkim obrascima u poetskim opusima Ivana Mažuranića, Stanka Vraza i Petra Preradovića. Poetski opus Konstantina Miladinova stilizacijski je određen njegovim sabirateljskim i redaktorskim radom u pripremi zbornika narodnog pjesništva, pa je primjena tradicijskih usmenih poetičkih postupaka kao temeljnih obrazaca prirodne poezije, u nizu pjesama bliska odnosu koji je prema tradicijskom pjesništvu imao dok ga je pripremao za tisak.

Makedonsku i hrvatsku književnu historiografiju povezuje i podudarnost da su najveći književnici, osobito pjesnici romantizma, ujedno bili i sakupljači i zapisivači usmene tradicije. No to nije samo specifičnost ovih dvaju etničkih skupina, već nadnacionalni fenomen karakterističan za većinu velikih pjesničkih imena romantizma.

### **Odnos avangardnih tendencija prema folkloru**

Književno-povijesne rasprave koje se bave fenomenom folklorizma u razdoblju avangarde manje su brojne od problematiziranja romantičarskog ili realističkog folklorizma. Kako pojam *avangarde* označava "strukture koje su

pretpostavljale funkciju estetskog prevrednovanja kao poluge u procesu prevrednovanja cjelokupne kulture" (Flaker, 1988, 75), avangardne tendencije detroniziraju folklorne motive s pozicija koje su im dodijelile prethodne stilske formacije i tako ih repositioniraju u ukupnoj kulturnoj panorami. Folklorizam je po svojim tipološkim odrednicama u književnim opusima avangardnih pisaca drukčiji od folklorizma ranijih književno-povijesnih razdoblja. Avangardni se pisci distanciraju od folklorne tradicije i nerijetko je izlažu transformaciji i ironizaciji pa folklorni obrasci u avangardnim tekstovima radikalno mijenjaju svoju funkciju.

U teorijskim raspravama ruskog mislioca Mihaila Bahtina (1895-1975) može se naći uporište za tumačenje specifičnosti folklorističkih interpolacija u avangardnoj književnosti. Avangardni su tekstovi heteroglotnotni (raznojezični), a glas usmene tradicije u djelima avangardnih pisaca samo je jedan od brojnih glasova uključenih u oblikovanje kompleksnih literarnih tekstova karakterističnog za dominantne tendencije ovog vremena. U tom su kontekstu folklorističke sastavnice ugrađene u avangardne tekstove primjer *iluminativne* citatnosti. Za ovaj je tip citatnosti karakteristično da citatni tekst ne postupa s kulturnom tradicijom i sinkronim tuđim tekstovima kao s posvećenom riznicom, već s njima dijalogizira, orijentira se na izvorno autorsko iskustvo i kreira novi smisao. (Oraić Tolić, 1990, 45) Folklorni intertekst u literaturi avangarde kreira novi i neočekivani smisao te služi kao povod za stvaranje nepredvidivih značenja.

U hrvatskim i makedonskim stihovanim i proznim formama tijekom 20. stoljeća folklor se transformira. Metamorfoze folklorističkih interpolacija u avangardnim se tekstovima najbolje vide u postupku citatnog uključivanja usmenih književnih obrazaca u književna djela. Folklorni intertekst pisane književnosti u djelima pisaca 20. stoljeća očituje se na dvije razine – kao *citati* ili pak kao *pseudo-citati* i *para-citati*.

Na prvoj se razini mogu pratiti više ili manje prepoznatljiviji *citati* iz pučkih govora ili cjelovito preuzimanje usmenih formulativnih obrazaca u literarnoj produkciji. Za početak 20. stoljeća karakteristično je da se pojmovi "puk" i "pučki" sve više koriste u određivanju književne komunikacije u kojoj recipijenti pripadaju najširim socijalnim slojevima. Transmisija se verbalnih estetskih tvorevina tu vrši dijelom usmenim putem, kao što je vrijedilo i za ranije epohe, no nakon širenja pismenosti i porasta udjela seoskog stanovništva sa završenom pučkom školom, sve više i pisanim medijima. U kontekstu citatne prisutnosti tradicijskih usmenih iskaza, ovo označava širenje kruga relevantnih usmenih iskaza s korpusa koji je "kanoniziran" u zbirkama i antologijama "narodnih" pjesama i priča na skup iskaza i svjedočanstava koji nije ulazio u antologije jer je pored estetske imao primarno pragmatičnu, informativnu vrijednost. Kao što folkloristika u to vrijeme počinje pokazivati interes za marginalne forme kao što su gradske pučke popijevke, popularno štivo inspirirano tradicionalnim obrascima objavljivano u kalendarskim edicijama, te razne tipove rukotvorina koji uključuju i verbalne iskaze kao što su primjerice natpisi na kuhinjskim krpama, tako i književnici uključuju fragmenta takvih tradicijskih uradaka u svoja djela.

Drugu razinu, koja je za avangardnu su književnost posebno zanimljiva predstavljaju *pseudo-citati* i *para-citati* usmenih formi i obrazaca u pisanoj književnosti. Za ove je primjere karakterističan veći stupanj otklona od izvornog, autentičnog folklornog obrasca i oni predstavljaju autorsku intervenciju u korpus kolektivnog iskustva pohranjenog u tradicijskoj usmenoj književnosti.

### **Karnevalizacija u hrvatskoj i makedonskoj avangardi**

Bahtinovski pojam *karnevalizacije* proizišao iz analize romana François Rabelaisa primjenjiv je za razumijevanje književnog folklorizma u avangardnoj literaturi. Ovako shvaćena karnevalizacija podrazumijeva određene idejne aspekte koji se iščitavaju iz strukture djela. To su obrtanje vrijednosti, zatim osporavanje konvencionalnog hijerarhijskog reda te, naposljetku, dovodenje u pitanje opće prihvaćenih istina kao provodna literarna nit. U karnevaliziranoj slici svijeta likovi su skriveni pod maskama, a svi su ideali podvrgnuti neprestanom ispitivanju i ironičnom izvrtanju. S aspekta književnog folklorizma u umjetničkoj književnosti, važno je da i karnevalizacija i intertekstualnost označavaju miješanje elemenata različitih provenijencija.

I u hrvatskoj i u makedonskoj književnosti ima dosta primjera ovakvih oblika uključivanja folklorističkih interpolacija u literarne tekstove. Za ovu prigodu zanimljivo je poredbeno supostaviti aplikaciju folklorizma u *Baladama Petrice Kerempuha* Miroslava Krleže i u *Evandjelju po Mudrome Peji (Evangélie po Itar Pejo)* Slavka Janevskoga. Oba autora u svojim poetskim tekstovima intertekstualno referiraju i na usmene i na povijesno (rukopisno ili tiskom) zabilježene pučke iskaze iz prošlih vremena te uvodeći glas pučkog reprezentanta kao dominantnog sudionika u polifoniji svojih tekstova dijalogiziraju s oficijelno prihvaćenom prezentacijom kolektivnog kulturnog identiteta. Folklorizam Miroslava Krleže i Slavka Janevskog u ovim umjetničkim tvorevinama prerasta u sofisticiranu artifičijelnost temeljenu na tradicijskim poticajima. U polifonom se intertekstualnom tkanju ovih djela može uočiti preplitanje usmenih obrazaca, formula i pričanja s pučkim slojevima pisanih tradicija. Ove su poetske tvorevine, po načinu na koji se odnose prema usmenim tradicijama i slici svijeta pohranjenoj u folklornim tvorevinama svojevrstan oblik "povijesti odozdo", reinterpretacija nacionalne prošlosti iz perspektive njenih dionika koji u tijeku pisanja oficijelne verzije tih događaja nisu imali prava na iskazivanje vlastite istine povijesti.

U hrvatskoj je književnoj historiografiji iznesena teza da su "*Balade* umjetnička afirmacija pučkog pogleda na život i povijest." (Frangeš, 1973, 16) Književnopovijesno određenje jezika Petrice Kerempuha kao učene transformacije pučkog, isti književni povjesničar obrazlaže riječima: "to dakle nije pjevanje "na narodnu" nego je to učena pročišćena kajkavština ("caicavitas illustris") koju je pučki Petričin duh pokorio svojim zahtjevima." (Isto) Iako su u *Baladama* česti i brojni citati iz pučkih govora ovdje je zapravo riječ o preplitanju folklorističkog interteksta sa starijom literarnom tradicijom, posebice onom pučkih nabožnih tekstova i kalendarske produkcije karakterističnih za kajkavsku književnost.

Iako je Slavko Janevski svoj najizrazitiji doprinos makedonskoj književnosti dao na području razvoja romaneskne forme, njegova je poezija interesantnija za analizu folklorističkog i interteksta. U zbirci *Lirika*, koja je prethodila nastanku *Evanđelja po Mudrom Peji*, česte su referencije na tradicijsko usmeno pjesništvo kao i citati i pseudo-citati preuzeti iz njega. Takav je primjer uključen i u pjesmu pod naslovom *Balada o četiri srca* gdje se interpolacije iz žetvarskih i vukarskih usmenih pjesama javljaju paralelno s glasom lirskog subjekta koji tuži nad krvavom povijesnom zbiljom. Folkloristički je i opis izvedbenog konteksta, pa je prvi takav primjer uključen neposredno nakon temporalnog situiranja zbivanja u vrijeme povezano s godišnjim obrednim ciklusom i posleničkim običajima:

*Razvedren Ilindan razvejao klas –  
Ilija na njivi je prvi,  
nemirno trepti žetelački glas  
Nemirna bujica krvi:  
Devojko, tugo golema,  
tri leta u srcu nošena,  
žetvo nekošena... (Janevski, 1971, 42)*

U složenoj nacionalno-povijesnoj slici makedonske prošlosti *Evanđelje po Lukavom Peji*, podjednako realistički kao i Krležine *Balade*, umjetnički transformirajući govorni jezik pučkog kazivača, pripovijeda o vremenima kada su pisana svjedočanstva oblikovana unutar kruga viših socijalnih slojeva. Intertekstualno referiranje na staroslavensku baštinu i presjek kroz povijesna zbivanja "od iskona" do događaja koji su pohranjeni u pamćenju suvremenika s brojnim asocijativnim i aluzivnim intertekstualnim referencijama na usmenu tradiciju ovom djelu Janevskog osigurava specifičnu poziciju u povijesti makedonske književnosti. Iako je književna historiografija uočila referiranje na Krležino djelo, primjerice u tezi da su "i ton i opservacija krležijanske, ali su sadržaji izvorni" (Stalev, 1988, 188), *Evanđelje* je specifična umjetnička tvorevina koja i po tipu intertekstualno uključenih folklorističkih aluzija pripada makedonskom podneblju. Primjerice, balada pod naslovom *Dodolska legenda o pogibiji Marka iz Prilepa* (Janevski, 1971, 138. – 139.), poigrava se žanrovskim sastavnicama niza tradicijskih usmenih formi – obrednih pjesama, epike, proznih kazivanja, a u svojim završnim stihovima donosi folkloristički atraktivnu pseudo-citatnu poantu:

*I pada pada pada  
oganj oj dodole  
i buja reka jada  
za vojnike  
pokojnike dodole*



*za sve u paklu  
i malo nadole  
nadole  
nadole  
Oj dodole.*

Ovakva aplikacija folklornih motiva (a u zaglavlju pjesme stoji i temporalno određenje – 1395. koje lirski intoniranu pjesmu povezuje s kontekstom iz kojeg je izrastao veliki dio korpusa epske tradicije jugoistočne Europe) u kojoj se obredni formulativni obrasci koji čuvaju arhaičnu usmenu ritmičku poetsku strukturu miješaju s nizom mitski obojenih motiva iskazanih slobodnim stihom karakterističnim za suvremenu poeziju, autentičan je umjetnički izraz koji stvara novu viziju kolektivnog identiteta temeljenu na modernizaciji tradicijske kulture.

### **Komparativno proučavanje književnih pojava i interes za folklorizam**

Književno-znanstveni interes za folklorističke segmente u povijesti hrvatske i makedonske književnosti najnovijeg razdoblja, vjerojatno predstavlja najizrazitiju razlikovnu osobinu između dviju nacionalnih tradicija. Dok se hrvatska književna historiografija tek sporadično bavi folklorizmom, a rasprave o usmenoj književnosti čine tek rubni dio u ukupnosti suvremene književnohistoriografske produkcije, makedonska književna historiografija vrlo revno propituje ovaj aspekt vlastite tradicije i književne povijesti. Primjer za to je i angažman krovnih institucija u valorizaciji i revalorizaciji tradicijskih folklornih i folklorističkih verbalnih umjetničkih tekstova. Tako je, primjerice, Makedonska akademija na naukite i umetnostite (MANU) unutar projekta Komparativno proučavanje na makedonskata literatura i umetnost vo XX vek inicirala organizaciju znanstvenog skupa (1998.) i tiskala zbornik (1999.) posvećen folklornim impulsima u makedonskoj književnosti i umjetnosti 20. stoljeća. Ovo je dovelo do uočavanja brojnih interdisciplinarni i interkulturni aspekata u istraživanju problematike.

Opseg ovog rada ne dozvoljava dublje ulaženje u analizu niza primjera koji su komparativno relevantni za razumijevanje fenomena folklorizma u hrvatskoj i makedonskoj kulturi, no ovdje naznačene teme mogle bi biti poticajne i za dalju razmjenu znanstvenih spoznaja i uključivanje znanstvenih potencijala obiju zemalja u interkulturna promišljanja teme koja je nedvojbeno relevantna i u širim europskim okvirima.

### **Literatura i građa**

- [1] Bahtin, Michael: *Stvaralaštvo François Rabelaisa i narodna kultura srednjeg vijeka i renesanse*, Nolit, Beograd 1978.
- [2] Bošković-Stulli, Maja i Zečević, Divna: *Usmena i pučka književnost u: Povijest hrvatske književnosti 1*, Liber - Mladost, Zagreb 1978.

- [3] Bošković-Stulli, Maja: *O folklorizmu*, u knjizi: *Usmena književnost nekad i danas* Prosveta, Beograd 1983., str. 209. – 249.
- [4] Ceribašić, Naila: *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: Povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb 2003.
- [5] Flaker, Aleksandar: *Usmena i pisana riječ u avangardi u: Nomadi ljepote : intermedijalne studije*, GZH, Zagreb 1988., str. 74. – 80.
- [6] *Folklorne impulsi vo makedonskata literatura i umetnost na XX vek; Zbornik na trudovi od međunarodniot naučen sobir Ckopje 23-24 oktombri 1998.*, Makedonska akademija na naukite i umetnostite, Skopje 1999, Komparativno proučavanje na makedonskata literatura i umetnost vo XX vek; tom 4.
- [7] Frangeš, Ivo: *Predgovor.* u: Krleža, Miroslav: *I – Pan, ulica u jesenje jutro; Pjesme; Balade Petrice Kerempuha*; Matica hrvatska i izdavačko poduzeće "Zora", Zagreb 1973., PSHK 91; str. 7. – 29.
- [8] Ikonov, Vasil: *Staronarodni pesni i običai od Zapadna Makedonija*, Redakcija dr. Kiril Penušliski, dr. Blaže Ristovski, dr. Blaže Petrovski, Institut za folklor "Marko Cepenkov", Skopje 1988.
- [9] Janevski, Slavko: *Lukavi Pejo Kainaveljski*, (s makedonskog preveo Sreten Perović) NIK "Naša knjiga", Skopje 1971.
- [10] Krleža, Miroslav: *I – Pan, ulica u jesenje jutro; Pjesme; Balade Petrice Kerempuha*; Matica hrvatska i izdavačko poduzeće "Zora", Zagreb 1973., PSHK 91
- [11] Oraić Tolić, Dubravka, *Teorija citatnosti*, GZH, Zagreb 1990.
- [12] Rihtman-Auguštin, Dunja: *Istinski ili lažni identitet – ponovno o odnosu folklor a i folklorizma*, u: *Simboli identiteta: Studije, eseji, građa*, ur. D. Rihtman-Auguštin, Hrvatsko etnološko društvo, Zagreb 1991., str. 78. – 89.
- [13] Ritig, Nives: *Uz jednu diskusiju o folklorizmu*, "Narodna umjetnost" 7, Zagreb 1969., str. 17. – 25.
- [14] Sazdov, Tome: *Usna narodna kniževnost, Detska radost*, Skopje, 1997.
- [15] Stalev, Georgi: "Književnost 20. stoljeća" u: Sazdov, Tome; Stojčevska-Antić, Vera; Stefaniya, Dragi; Stalev, Georgij; Pavlovski, Borislav: *Makedonska književnost*, Školska knjiga, Zagreb 1998, str. 145. – 238.
- [16] Šeleva, Elizabeta: *Folklorot kao intertekst u: Folklorne impulsi vo makedonskata literatura i umetnost na XX vek; Zbornik na trudovi od međunarodniot naučen sobir Ckopje 23-24 oktombri 1998.*, Makedonska akademija na naukite i umetnostite, Skopje 1999, Komparativno proučavanje na makedonskata literatura i umetnost vo XX vek; tom 4, str. 291. – 311.

## SUMMARY

**PSEUDO-FOLKLORE IN CROATIAN AND MACEDONIAN LITERATURE**

*Pseudo-folklore is complex cultural phenomenon that is in the same time used for two types of manifestations. Firstly, it describes common interest for folk and traditional cultural zone, especially for authentic manifestations. Equally, term describes praxis of satisfying the similar cultural affinities and their intensification through the indirect transmission of folk traditions as attractive adaptations that could be part of different cultural stratum – from banal to sophisticate artificial products based on traditional impulses. Pseudo-folklore in literature limits a field of the analysis to the products of verbal culture and arts and it is became an object of scientific interest for folklorists and researchers of traditional oral forms from the second half of the 20<sup>th</sup> century.*

*Numerous examples of pseudo-folklore, variously validated, were noted in the Croatian and in the Macedonian literary and cultural history from their beginnings. After short theoretical introduction, in the paper are comparatively analysed different types of pseudo-folklore in the Croatian and Macedonian literature. In both national literatures, pseudo-folklore is visible through the citations and para-citations of traditional oral poetry, as interrelations between poetics of oral and written literature and as a complex relation between literature and other parts of human life. In the context of contemporary and post-modern trends, Macedonian literature and literary science were more intensively concentrated to folk infiltrations in the artistic literary practice.*

**Key words:** *folklore, oral literature, pseudo-folklore, oral patterns, Croatian literature, Macedonian literature.*